

Lodovico Guicciardini, *Beschrijving van de hele Nederlanden, ook genoemd Nederduitsland*, Nederlandstalige uitgave uit 1612

P 21-25

De voornaamste bossen en wouden.

P 21

Bekende bossen

Het bos van de Ardennen, aldus Caesar, was in die tijd het grootste van heel Gallië. Het was onmetelijk groot en begon vanaf de Rijn, liep door het land van Trier en reikte tot de grenzen van het land van Doornik en tot het land van Reims, over een afstand van meer dan vijfhonderd Waalse mijl. Thans is dit nog steeds het grootste bos van Gallië, ondanks het feit dat het door bebouwing en bewoning sterk krimpt. De overblijvende bosgebieden vormen geen aaneensluitend geheel meer omdat er veel gerooid werd. Ook de namen van de gebieden zijn veranderd. Hier en daar zijn sommige stukken in landbouwgrond omgezet. Het bos is het meest bebouwd vanaf Thionville tot bij Luik, over een afstand van ongeveer dertig mijl, met in het midden Saint-Hubert. Volgens Gemma ligt deze plaats op zesentwintig graden en veertig minuten lengtegraad en vijftig graden en vier minuten breedtegraad. Het bos staat vol hoge en dikke bomen die het mooi, aangenaam, geriefelijk en nuttig maken.

Het zeer mooie en grote bos van Mormal, in het land van Henegouwen, begint bij Quesnoy en strekt zich zuidwaarts uit in de Vermandois, ettelijke mijlen ver. Het omvat steden en dorpen, gehuchten en huizen en veel waterlopen met heel klaar en levendig water. In dit bos wordt veel houtskool gemaakt. Sommigen beweren daarom dat het een deel is van het oude bos, genaamd 'Carbonaria Silva'¹, anderen beweren dat dit laatste verder oostwaarts gelegen was, tussen de Maas en de Samber. Het mooie bos van Harchies zou daar een overblijfsel van zijn. Er is ook het dorp Harchies, met een versterkt kasteel waarin de heren van Berlaimont gewoonlijk verblijven.

Het zeer mooie bos van Saint-Amand, grenzend aan het land van Henegouwen, wordt ook wel het woud van Raismes genoemd. Het begint aan het uiterste van Waals

¹ Kolenwoud

Vlaanderen, aan het groot dorp Saint-Amand (waarnaar het genoemd is), en strekt zich oostwaarts uit tot bij Valenciennes. Dit bos is zeer breed en dicht begroeid. Het woud van Raismes behoort toe aan de Heer van Ameries, waarover we het hierna nog zullen hebben. Hij was opperjachtmeester van Henegouwen. Dit bos levert deze rang en waardigheid op.

Het bos van de Fagne ligt ook in het Graafschap Henegouwen. Het begint bij Avesnes en strekt zich uit tot Mézières in Frankrijk. Het heeft een lengte van meer dan zestien mijl, maar was vroeger nog veel groter. Het behoudt nog zijn naam, maar verwijst niet meer naar de 'Fauni' en 'Satyri'. Mogelijk hebben de dichters daaruit hun inspiratie geput voor de fannen (of faunen) met hoorns en met geitenpoten. De eerste inwoners van deze wildernissen en bossen moeten zo wild en beestachtig zijn geweest, dat zij half mens en half beest schenen te zijn.

Het Zoniënwoud ligt in Brabant, ongeveer een schot grof geschut van Brussel. Het strekt zich drie mijl ver uit naar het zuiden tot aan Braine-l'Alleud en Braine-le-Château.

P 22

Dit bos is zeer groot en heerlijk. Het heeft een omtrek van meer dan 7 mijl en neemt een oppervlakte in van 8.000 bunders land. Elke bunder omvat 400 roeden of maten, elke maat 20 Romeinse voeten. Naar de gewoonten van de streek worden ieder jaar 100 bunders gekapt. Die brengen de Koning ongeveer 50.000 gulden op of 25.000 kronen per jaar. Zo wordt over een periode van tachtig jaar het bos gekapt en vernieuwd met allerhande zeer grote en dikke bomen. Dit bos omvat in zijn uitgestrektheid veel dorpen, het kasteel van Drie Fonteynen en daarenboven wonderlijk veel abdijen en kloosters. In de zomer gaan veel edelen en burgers, op pelgrimstocht en bedevaart, wel drie tot vier weken lang, uit belofte of voor het plezier. Samen met hun echtgenoten en familie wandelen ze door dit prachtige woud en bezoeken met grote devotie nu eens het ene klooster, dan weer een ander.

Andere bossen

Meerdaal bij Leuven is een groot en zeer mooi bos, vermaard om zijn schoonheid en de overvloedige aanwezigheid van wild. De jacht wordt er vrijelijk beoefend.

Zaventerloo ligt tussen Leuven, Brussel en Vilvoorde bij het dorp Zaventem, vanwaar het de naam heeft. Het is ook een fraai en aangenaam bos.

Grotenhout, in Brabant gelegen, is een zeer groot bos en ligt iets boven Turnhout, waar het riviertje de Aa ontspringt dat verder in de Nete loopt. Maria, Koningin van Hongarije aan wie de streek van Turnhout levenslang toebehoorde, ging er dikwijls jagen.

Het bos van Marlagne is gelegen in de streek van Namen. Vanaf het kasteel van Namen strekt het zich zuidwaarts uit over een grote breedte, langs de Maas tot bij Philippeville met prachtige uitzichten.

Nieppe is het voornaamste bos van Vlaanderen. Het ligt niet ver van de grens van Artois, bij de rivier de Leie, op ongeveer twee mijl van Cassel en van Belle (Bailleul). Dit is een mooi, groot en oud bos met een versterkt kasteel.

Nonnenbos ligt ook in Vlaanderen, ten noorden van Ieper. Het is zeer breed en lang en omvat veel dorpen en enkele abdijen.

Poodsberg, een zeer groot en rond bos, is gelegen op de grens tussen Vlaanderen en Henegouwen, nabij Geraardsbergen en Lessines

Het Willembos ligt in Artois bij Renty. Hier vond een veldslag plaats tussen Keizer Karel de Vijfde en de Koning van Frankrijk in het jaar 1554, zoals later zal besproken worden.

Het Echterwald in Gelderland strekt zich uit ten noordwesten van Arnhem en is een mooi en heerlijk bos.

Zevenwouden in Friesland ligt aan de grens van Overijssel en bestaat uit zeven grote bossen. Eén van de drie Staten van Friesland werd ernaar genoemd: Zevenwouden. Elk van deze wildernissen en bossen omvat een grote oppervlakte, met zeer veel dorpen die een lust zijn voor het oog.

BIJVOEGSEL

[Vandaag vinden we weinig bossen in Holland en zien we er ook geen geciteerd bij onze auteur, alhoewel het land eerder nog uit vol hout en bossen bestond. Volgens sommige geschiedschrijvers heeft het daaraan de naam ontleend. Dit is ook het geval voor de namen van sommige dorpen zoals Voorhout, Noordwijkerhout, en andere. Maar ook Hazerswoude, Zoeterwoude, Aartswoud, Spaarnwoude en Iaebswoude verwijzen er ook naar. Ook bij Haarlem liggen enkel lieflijke, aangename bossen zonder wrede dieren. Ze werden bij de belegering in het jaar 1572 afgebrand, maar naderhand werden ze in de oude valleien weer aangeplant, tot vermaak van de burgers. Naast de overblijfselen van het Vrouwenbos en Weligenberg zou vroeger de hele omgeving tussen Haarlem en het dorp Noordwijkerhout over een lengte van twaalf mijl volledig bebost zijn geweest. Dit wordt ook bevestigd door sommigen die opperen dat Leiden zo genoemd wordt omdat op de Burg een garnizoen lag dat de voorbijgangers door de wilde wouden leidde. Het begeleidde en beschermde hen tegen de wrede dieren en boosdoeners.

Het Schakenbos, door Tacitus 'nemus sacrum' genoemd, was vermaard voor het Banket van Civilis, waar de confederatie van de inlanders tegen de Romeinen gevormd werd. Dit was de aanleiding voor een langdurige oorlog. Dit bos lag schijnbaar tussen Delft en Leiden, bij Voorburg. Daar heeft een oud kasteel gestaan dat nog de oude naam enigszins weergeeft (alleen zijn de letters verwisseld), want Stakenbos werd vroeger uitgesproken als 'Sacrenbos'.

En dan spreken we nog niet over het afschuwelijke bos, volgens sommigen in de omgeving van Den Haag. Het was zo vreselijk dat men vermeed om er te komen. Zonder twijfel hebben ouderen verteld dat de zeekust van Holland met bomen begroeid was en dat zij in hun tijd veel oude boomstronken op de oever hebben zien staan. Dat stemt overeen met wat Plinius schrijft, dat "niet ver van de Chauci grote eiken op de stranden voorkwamen". Dit is geloofwaardig, gezien de toestand van de oever van het eiland Texel. Het is ondertussen genoeg bevestigd dat ten noorden van het eiland een groot bos stond, op een plaats die nu vrij diep in zee ligt. Men vindt daar veel oude stronken, wat die stranden bij stormweer voor de schepen zeer gevaarlijk maakt, vooral wanneer ze met hun ankers aan een stronk vastraken. Daardoor zijn ze gedwongen die plaats te mijden. Het is ook de reden waarom vissers daar niet kunnen vissen.

Hadrianus Iunius schrijft ook dat ongeveer zestig jaar geleden een zekere Petrus de Santo de verklaring van een Texelaar bevestigd heeft en heeft laten registreren. Deze 120-jarige Texelaar, kloek van lichaam en helder van geest, heeft onder eed verklaard dat hij zich herinnerde dat op het strand een bos had gestaan. Dit wordt eveneens bevestigd door de talrijke stronken die diep in de grond van landerijen en weiden uitgegraven werden en gebruikt zijn voor het bouwen van huizen. Deze bomen zijn vroeger door overstromingen van de Rijn weggespoeld en geveld en werden met slijk en aarde overdekt. Volgens anderen zijn ze dan weer door een langdurige stormwind omgewaaid. Volgens de kronieken gebeurde dit in het jaar 860.

Sommigen schrijven het omvallen van de bomen toe aan de krachtige gebeden van Willibrordus, de eerste aartsbisschop van Utrecht. Hij heeft het heilig bos van de afgoden op miraculeuze wijze geveld, om God beter te leren kennen. Men leest ook dat in het jaar 863 Graaf Dirk de Eerste, graaf van Holland, behalve Holland ook het woud van Wilda² met alle toebehoren te leen kreeg van Lodewijk, Koning van Duitsland, via bezegelde brieven.

In de nabijheid van Medemblik en Enkhuizen lag in 1119 het grote Creilerwoud. Graaf Floris de Tweede, graaf van Holland, ging er gewoonlijk jagen wanneer hij in de omgeving van Medemblik of Enkhuizen was. Daar kwam het tot een twist met de Friese edelman Galo Iges Galama, die de graaf door zijn rechterarm stak.

Op ongeveer een mijl ten noordoosten van Stavoren lag het vermaarde bos Fluso. In het jaar 335 liet Koning Richold er een mooie lusthof aanleggen. In het jaar 517 werden door een storm veel bomen omgewaaid en in het jaar 1222 vatte dit bos vuur. De bomen werden verbrand en omdat de grond veenachtig was, bleef het smeulend inbranden. Hierdoor ontstond een diep dal met een klein meertje, het Flusomeer. Later werd het groter en werd het Flusen genoemd.]

Bosdieren

De wildernissen en bossen van dit land zitten vol wild, zoals herten, damherten, wilde geiten, wilde zwijnen, hazen, konijnen, allerlei dassen, veldmuizen, egels en andere wilde dieren. Ze zijn er overvloedig en smaken goed – voornamelijk de hazen – maar niet zo lekker als in Italië. Hier zijn geen wolven, vossen of steenmarters, maar daartegenover heeft dit land zeer goede hazewinden en allerlei jachthonden om op

² Zeeland

L. Guicciardini, *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612
De voornaamste bossen en wouden p. 21-25

deze dieren te jagen. Nochtans komen de beste honden uit Engeland. Hier is wel een soort brakken (speurhonden of bloedhonden - in het Italiaans segugi genoemd), die bekend staan om hun scherpe reuk en speurzin. Ze zijn van een zeer goed ras, de moeite waard om er meer over te vertellen. De voortreffelijke dichter Silius Italicus, die leefde ten tijde van keizer Nero, gaf een opmerkelijke beschrijving in zijn tiende boek *Bello Punico*. De voornoemde honden komen voor in twee soorten: middelgrote en zeer kleine. Beide zijn mooi met lange oren die bijna tot op de grond hangen. Het zijn zo'n goede jagers dat er, zodra zij het wild zien of ruiken, gekwetst of niet, terstond zeer dapper en opmerkelijk het spoor volgen door bossen, heggen, hagen, dalen en bergen. De honden houden niet op tot ze bij het wild geraken en de jager erbij komt. Om die reden trachten vreemdelingen dergelijke honden hier te kopen, ongeacht de prijs, om ze in andere landen te gebruiken. Naar het schijnt kunnen ze dit ras nergens anders kweken. De verzen van de dichter Silius hierover:

*Vit camis occultos agitatur cum Belgicus Apro.
Erroresque ferae, sollers, per devia mersa
Nare legit, tacitoque premens vestigial rostro
Lustrat inavvessos Venatum indagine saltus,
Nec sistit misi conceptam sectatus odorem
Deprendit spisis arcana cubilia dumis.*

Er is nog een ander ras van waterhonden. Vroeger gebruikte men de ruige speeljoenen³, die zeer goed dienstdeden. Nu is een andere soort honden in Holland gevonden, waardoor de ruige patrijshond minder geschikt is. Deze soort is groter, sterker en dapperder, met een mooie muil en korte haren. Ze volgen eenden en ander gevolgte zo vinnig en snel en vangen het onmiddellijk, of maken het zo moe en tam dat het zich moet overgeven. Ook deze honden is men gaan exporteren naar andere landen.

Dit land heeft weinig marters, maar heel wat otters. Er zijn veel bunzings: deze worden om hun mooie pelsen en vellen verzonden door heel het Christenrijk. Beren en stekelvarkens zijn niet van hier afkomstig, maar komen uit het Oosten. Eveneens worden vanuit Afrika leeuwen, tijgers, lynxen, luipaarden en andere zeer mooie wilde levende dieren ingevoerd. Wat meer is, toen ik deze beschrijving maakte in de herfstmaand van het jaar 1563, werd hier door de koning van Spanje een olifant uit India geschonken aan zijn neef, de koning van *Bohemen*. Dat veroorzaakte een

³ een soort patrijshond

enorme toeloop om het dier te aanschouwen, al was dit niet de eerste olifant die in deze gewesten te zien was. Toch vinden we deze dieren niet zo bijzonder, vergeleken met de oude schrijvers. Olifanten zijn zo grof en lomp, zowel van geest als van lichaam en gestalte. Ze eten en slikken als een varken: al wat ze vinden. Op een reis dronk er één zo veel wijn dat hij wel vierentwintig uur lang voor dood gehouden werd. Maar hij herstelde en was daarna hongeriger en gretiger dan ooit tevoren.

P 24

BIJVOEGSEL

[In het jaar 1595 is hier te lande ook nog een olifant geweest die door Turken in Hongarije geroofd was; daarna ook een kameel.]

Gevogelte

Het land heeft overal veel veldhoenen⁴, fazanten, tortelduiven en kwartels in grote aantallen. Ze zijn niet zo lekker van smaak als in Italië. De lijsters lijken ook niet op de Italiaanse, door gebrek aan goed voedsel. Maar de merels zijn hier beter en overvloediger. Ook zijn hier bijna alle andere soorten vogels te vinden, onder andere leeuweriken in grote aantallen. Waarschijnlijk zijn ze wel zo goed en lekker als die in Engeland, die door Polydorus Virgilius zo zeer geprezen worden in zijn geschiedenis. Men vindt hier ook talrijke zeer mooie, grote en goede pauwen, zwanen, reigers, ooievaars, ganzen, eenden, hennen uit Indië, Barbarije⁵, het Oosten en Italië. Hier vindt men ook redelijk veel wilde en tamme duiven van alle soorten. Bovendien huist hier een grote menigte en veel verschillende geslachten van watervogels, in het bijzonder in Holland (daarover later meer). Ze zijn niet alleen fraai en genoeglijk om te zien en te vangen. Ze zijn ook nuttig voor het gewone volk als voedsel en omdat ze goedkoop zijn.

Hier te lande ontbreken ook geen roofvogels. Ze worden meestal in deze streken geboren, zoals arenden, haviken, valken, sperwers en smellekens. De zo waardevolle en edele kunst om roofvogels te temmen en te onderrichten in verschillende manieren van vliegen en jagen, werd allereerst beoefend door dit Nederlandse volk. Daarom moet ik dat hier wat nader verklaren. Het is zeer wonderlijk en bijna ongelofelijk dat de oude Romeinen, de Grieken, of een andere natie voor of na hen – waaronder tal

⁴ patrijzen

⁵ bij Ortelius: noordelijk deel van Afrika

van treffelijke, verstandige, kloeke en behendige mensen – nooit zo lang de kennis, kunde of wetenschap hebben gehad om deze roofvogels te temmen en te gewennen. De bewoners van dit land waren ook de eersten om zich bewust te worden van de hoogheid en grootsheid van deze edele wereld. In andere landen beschikten ze mogelijk niet over de veelheid en de overvloedigheid waarover de inwoners van dit land beschikten. Ze hebben – zo wordt gezegd – binnen hun grenzen bijna alle soorten roofvogels. Nochtans waren ze niet tevreden met wat de natuur hen gaf. Ze hebben als wakkere en moedige mensen – mogelijk ook uit winstbejag – de bron en de overvloed gevonden in andere landen, meer bepaald in het uiterste van Noorwegen, waar het aantal van deze vogels zeer groot is. Het schijnt dat zij de aard en de gewoonten van deze vogels zo goed hebben bestudeerd en gadeslagen, dat ze een van de gevaarlijkste en geschiktste soorten hebben kunnen temmen om te gebruiken en te werk te stellen. Dit is hen wel gelukt, naar hun mening. Het zijn tenslotte toch geen eenvoudige of vanzelfsprekende verstandelijke mogelijkheden, vondsten of kunsten. Wie goed toekijkt, ziet hoeveel soorten vogels er zijn die als huisgenoten in onze huizen geboren zijn en leven. De zwaluwen lijken tamme huisvogels te zijn, maar worden plots zo vreemd en wild dat het onmogelijk is ze te temmen. Ook andere kleine vogels zoals de mussen en de spreeuwen, die zich tam gedragen, keren ineens terug naar hun wild, natuurlijk gedrag: ze mijden ons en blijven bij hun soortgenoten. Daarom lijkt het niet zo vanzelfsprekend dat men zo maar wrede en wilde bosvogels, bergvogels en andere kan temmen en ze nederig en gehoorzaam kan maken, zelfs wanneer ze al wat ouder zijn. Het temmen is zo een waardige, edele en aangename kunst dat het gebruik ervan tegenwoordig alleen wordt voorbehouden voor grote heren en edellieden. Gelet op de hoge kosten, past het niet dat zo'n fraaie en edele sport door boeren of eenvoudige mensen beoefend wordt.

We keren nu terug naar ons onderwerp. De Belgen zijn de allereerste geweest die met hun behendigheid, kordaatheid en geduld de voormelde roofvogels hebben getemd en afgericht tot hun genot en profijt. Ze temden zelfs de fiere arend, hoewel hij soms in zijn ongeduld de hand van de valkeniers met zijn klauwen te vast omklemt en krabt en soms met de vleugels in het gezicht slaat. Hij kwetst de herten, de damherten en de wilde geitjes. Zoals de havik de hazen, wilde ganzen en patrijzen kwetst, havent de sperwer, de patrijzen, de kwartels en de lijsters. Maar meer nog dan de jacht op vogels en het weidewerk, is het aangenaamste en heerlijkste de jacht met de

giervalken en valken tegen reigers en kraanvogels. Deze strijd speelt zich af in de lucht, met voortdurende aanvallen en verweer van beide partijen, nu eens in de lucht en dan weer op de grond. De strijd blijft lang duren, tot wonderlijk genoeg van de vogelaars en de omstaanders. De Nederlanders hebben de edele en aangename kunst van de jacht op vliegend wild overal verspreid in Frankrijk, Hoogduitsland, Engeland, Spanje en Italië. Ze verkopen er nog dagelijks veel wilde en tamme roofvogels, tot hun groot profijt en lof en tot genoeg en vermaak van diegene die ze kopen.

P 25

De allereerste (zo vertelt Broeder Leander van Bologna) die de jacht op vliegend wild met roofvogels in Italië heeft geïntroduceerd was keizer Frederick, bijgenaamd Barbarossa. Dit gebeurde nog geen vierhonderd jaar geleden - wie kan er geloven dat een dergelijke Natie dat zo lang niet kende. Hij is de man die, naast nog andere gruwelijke daden, de grote stad Milaan verwoestte toen hij vanuit Hoogduitsland naar Rome trok. Daarna hebben de Florentijnen - ook omdat het zo aangenaam is - uitgestrekte tuinen, heggen en hagen laten aanleggen, waarin veel voeder en voedsel voorhanden is voor de vogels. Daar spreidden ze hun netten, die zij 'ragne' noemen, om de valken en het smelleken er over te doen vliegen. Ze blijven zo lang vliegen tot alle vogels verzameld zijn. Ze worden lang in de lucht gehouden met riemen en stukjes vlees, terwijl de vogels die zich in deze heggen en hagen verbergen er niet uit komen, uit schrik voor de valk. Die komt van alle kanten aanvliegen om hen te pakken. De bedoeling is dat de vogels bedekt en stilletjes in de netten en doeken geraken. Tot groot genoeg en nut van de jagers en vogelvangsters.

Maar laat ons bekijken hoe de Nederlanders zich voorzien van zo veel roofvogels. De Nederlanders reizen en varen ieder jaar in de hooimaand naar het noorden van Noorwegen, meer dan 1500 mijl van hier. Op dat ogenblik zijn de jonge vogels op hun best en het talrijkst. Ze vangen er de roofvogels met sterke netten en vluchten van duiven, zoals wij hier in de herfst met netten en garen vinken en andere vogeltjes vangen.

Ze vangen er zoveel ze kunnen, voornamelijk slechtvalken die in andere landen vreemd zijn en zelden gevonden worden. Zij vangen ook arenden, maar minder, want die komen veel voor in Spanje, vanwaar keizer Karel de Vijfde 24 van deze vogels liet overbrengen om ze te schenken aan Paus Leo de Tiende. Zij vangen daar ook genoeg

giervalken, maar niet te veel, want die worden beschouwd als zeer edel en groots. Haviken, boomvalken en sperwers vangen zij in overvloed, evenals smellekens. Dit zijn allemaal vogels die goed tegen de koude kunnen. Soms worden giervalken gevangen die bijna wit zijn, net als heel witte valken en sperwers. In dit zeer koude land zijn er wel meer vogels wit. Dit geldt ook voor andere dieren, zoals veel beren, wolven, vossen en hazen.

De edele roofvogel, 'sacre' genoemd, vindt men hier niet. Voor zover men weet, komt deze enkel voor op het eiland Kreta.

Maar genoeg over roofvogels. We willen deze beschrijving verderzetten (zoals we beloofd hebben en begonnen zijn) met de algemene beschrijving van de natuur, de staat en de gestalten van de mannen en vrouwen. De aard en de omstandigheden van het land en de wilde zee hebben we nu uitgelegd.